ABDULLAH b. ES'AD
عبد الله بن أسعد
bk. YÂFİÎ
Kādiriyye tarikatının Yâfiiyye kolunun kurucusu.

dediği (Tekvîn, 9/27) nakledilmektedir (*DB*, III/2, s. 1125). Yâfes'in bazı yorumcularca Nûh'un ikinci çocuğu ve Tevrat'taki ifadeden hareketle (Tekvîn, 9/27) Hâm'ın büyüğü olduğu ileri sürülse de genelde kardeşlerin en genci kabul edilmekte ve belki de bu sebeple hep son sırada zikredilmektedir (Tekvîn, 5/32; 6/10; 7/13; I. Tarihler, 1/4). Yahudi rivayetlerine göre ise Yâfes, Nûh'un üç oğlunun en büyüğüdür. Üç kardeş arasında en az derecede bilgelikle donatılan kişidir, bu sebeple adı hep diğerlerinden sonra kaydedilir (*EJd.*, IX, 1285). Tevrat'a göre Yâfes babası Nûh 500 yaşında iken doğmuş (Tekvîn, 5/32), tûfandan önce evlenmiş ve tûfanda karısıyla birlikte gemiye binmiştir (Tekvîn, 7/13). Tûfan sonrası bağ dikip üzüm yetiştiren, şarap imal ederek içen ve sarhoş olup çadırında çıplak kalan Nûh'un üzerini Sâm ile Yâfes birlikte örtmüşlerdir (Tekvîn, 9/23), bundan dolayıdır ki Nûh onun için dua etmiştir (Tekvîn, 9/27). Tevrat'a göre Yâfes'in Gomer, Magog (Me'cûc), Maday, Yavan, Tubal, Meşek ve Tiras adlarında yedi oğlu vardır ve Yâfes'in çocukları "milletlerin adalarında" (Tekvîn, 10/5), yani Anadolu ve Avrupa'nın Akdeniz sahillerinde (*DB*, III/2, s. 1125), İsrail'in batısında ve kuzeyinde, Ege ve Anadolu coğrafyasında (*EJd.*, IX, 1285) yerleşmişlerdir. Yahudi rivayetlerine göre Nûh yeryüzünü oğulları arasında paylaştırmış, Yâfes'in payına kırk ülke, otuz üç ada, yirmi iki dil ve beş yazı çeşidi düşmüştür (Ginzberg, I, 127). İsim benzerliği sebebiyle Yâfes ile Grek mitolojisindeki Japetus (Iapetos) arasında ilgi kurulmuş ve Yâfes'in Titan Japetus olduğu ileri sürülmüştür. Yunan mitolojisine göre Japetus, oğlu Prometheus vasıtasıyla insan soyunun atasıdır (Mattfeld, bk. bibl.; Erhat, s. 163).

Kur'ân-ı Kerîm'de Nûh tûfanından ve gemidekilerin kurtuluşundan (el-A'râf 7/64; Yûnus 10/73; Hûd 11/40), gemide Nûh ile beraber taşınarak kurtarılanlardan (el-İsrâ 17/3; Meryem 19/58) bahsedilmekle beraber Nûh'un çocuklarının, dolayısıyla Yâfes'in adı geçmemektedir. Müfessirler, "Nûh'un soyunu yeryüzünde kalıcı yaptık" âyetindeki (es-Sâffât 37/77) Nûh'un soyunun Hâm, Sâm, Yâfes ile onların soyundan gelenler olduğunu söylemektedir (Taberî, *Câmiʿu'l-beyân*, XXIII, 67). Tirmizî'de ("Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 37/4) ve Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde (V, 9, 11), "Sâm Araplar'ın, Yâfes Rum'un, Hâm da Habeşliler'in atasıdır" meâlinde bir hadis nakledilmektedir. Tarih, tefsir ve kısas-ı enbiyâ kitaplarında Hz. Nûh'un üç oğlundan Yâfes'in Türkler'in, Haz[...] cûc[...] alm[...] (Taberî, *Câmiʿu'l-beyân*, XXIII, 67; Sa'lebî, s. 61; Muhammed b. Abdullah el-Kisâî, s. 101). İslâmî kaynaklarda Hâm ve Yâfes'in babalarına karşı davranışları ve Hz. Nûh'un Hâm'a beddua etmesi hakkında bir rivayet mevcuttur; Tevrat ve yahudi kaynaklarında ise bu konu farklı şekilde geçmektedir. Tevrat'a göre tûfan sonrası çadırında çıplak kalan Nûh'u gören oğlu Hâm kardeşlerine haber vermiş, Sâm ile Yâfes bir örtü getirerek geri geri yürüyüp babalarının çıplaklığını örtmüşlerdir (Tekvîn, 9/20-23). İslâm kaynaklarında yer alan rivayetlerde Hz. Nûh'un sarhoşluğundan söz edilmez. Bu kaynaklara göre geminin içinde uyuyamayan Nûh dışarı çıkıp Sâm'ın göğsüne yaslanarak uyur. Rüzgâr onun örtüsünü uçurur ve Nûh çıplak kalır. Bunun üzerine Sâm ile Yâfes babalarını örterler, Hâm ise yüksek sesle güler ve babasını uyandırır. Nûh uyanınca şöyle der: "Sâm'ın neslinden peygamberler, Yâfes'in neslinden krallar ve kahramanlar, Hâm'ın neslinden de siyah köleler çıkacaktır" (Muhammed b. Abdullah el-Kisâî, s. 98-99). İslâmî kaynaklara göre Hz. Nûh tûfan sonrası yeryüzünü oğulları arasında paylaştırınca Türkler'in atası olan Yâfes'e Doğu ülkelerini ve Rum diyarını vermiştir. Yâfes'in soyundan gelenler kızıl ve kumral tenlidir (*a.g.e.*, s. 98; Taberî, *Târîḫ*, I, 191, 193); taksimatta onların payına otuz altı veya yetmiş iki dil düşer (İbn Kuteybe, s. 28). Hâm'ın soyundan gelenler Yâfes'in zürriyetiyle evlenirler ve Hâm'ın oğlu Kûş'un neslinden Habeşliler, Hint ve Sind halkı ile Kıptîler meydana gelir (*EI²* [Fr.], XI, 257).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, V, 9, 11; İbn Kuteybe, *el-Maʿârif* (Ukkâşe), s. 24-28; Ya'kūbî, *Târîḫ*, I, 15-16; Taberî, *Câmiʿu'l-beyân*, XXIII, 67; a.mlf., *Târîḫ* (Ebü'l-Fazl), I, 191, 193; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), I, 41; Sa'lebî, *ʿArâʾisü'l-mecâlis*, Kahire 1954, s. 61; Muhammed b. Abdullah el-Kisâî, *Ḳıṣaṣü'l-enbiyâʾ* (nşr. I. Eisenberg), Leiden 1922, s. 98-101; Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *Ḳıṣaṣü'l-enbiyâʾ* (nşr. Mustafa Abdülvâhid), Kahire 1968, I, 108-110; a.mlf., *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cîze 1417/1997, I, 268-270; F. Vigouroux, "Japhet", *DB*, III/2, s. 1125; "Japhet", *NDB*, s. 364; Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul 1984, s. 163; L. Ginzberg, *Les légendes des juifs* (trc. G. Sed-Rajna), Paris 1997, I, 127; Mustafa Âsım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 2004, I, 108-109; W. R. Mattfeld, "Noah's son Japhet is the Mythical Greek Titan Japetus", www.israel-a-history-of.com; Ahmed Suphi Furat, "Yâfes", *İA*, XIII, 333; N. M. Sarna, "Japheth", *EJd.*, IX, 1284-1285; B. Heller – [A. Rippin], "Yafith", *EI²* (Fr.), XI, 257.

Ömer Faruk Harman

YÂFİÎ
(اليافعي)

Ebû Muhammed Afîfüddîn Abdullāh b. Es'ad b. Alî b. Süleymân el-Yâfiî el-Yemenî (ö. 768/1367)

Kādiriyye tarikatının Yâfiiyye kolunun kurucusu.

Yemen'de doğdu. Yemenli Himyer kabilesinin Yâfiî koluna mensuptur. İmam Yâfiî olarak tanınır. Babası oğlunun üstün yeteneklerini farkederek tahsil için onu Aden'e gönderdi. Aden'de Bassâl diye meşhur Cemâleddin Muhammed b. Ahmed ez-Züheybî ve Aden Kadısı Şerefeddin Ahmed b. Ali el-Harrâzî'den ders aldı. Bassâl'in şeyhi Ömer İbnü's-Saffâr ile görüştü. 712'de (1313) hacca gitti. Aden'e döndükten sonra dağlarda inzivâya çekildiği sırada aynı zamanda bir fakih olan Şeyh Mes'ûd el-Câvî onu kendisine intisap etmeye davet etti. Ardından Şeyh Ali b. Abdullah el-Yemenî et-Tavâşî'nin çevresine dahil oldu. Bu dönemde ilim tahsiliyle riyâzet hayatı arasında tercih konusunda tereddütte kaldı. Ancak okuduğu bir şiir sayesinde ilme yöneldi. 718'de (1318) tekrar Mekke'ye gitti. Şeyh Radıyyüddin et-Taberî'den hadis ve tasavvuf, Mekke Kadısı Necmeddin et-Taberî'den fıkıh ve Kur'an ilimlerini öğrendi. Zeccâcî'nin Arap gramerine dair *el-Cümelü'l-kübrâ*'sını ezberledi. Dinî ilimlerin çeşitli sahalarında derin bilgi sahibi oldu. Daha sonra gönlünde inzivâ arzusu doğdu. Ailesini terkedip onon iki yıl kadar uzlet hayatı yaşadı. 734'te (1334) Şam'a ve Kudüs'e seyahat etti. Üç ay kadar el-Halîl'de kaldı ve aynı yılın sonlarında Mısır'a geçti. Genellikle Karâfe'de Zünnûn el-Mısrî'nin türbesinde ikamet etti. Birçok sûfî ile görüştü, birçok şeyhten hırka giydi. Mısır'da şöhreti yayılınca Hicaz'a geçti. 738'de (1337) Yemen'e yaptığı ziyaretin ardından Medine'ye döndü, daha sonra Mekke'ye yerleşti. Bundan sonraki hayatı eser yazmak ve hadis okutmakla geçti. "Mekke'nin kutbu" olarak tanınan Yâfiî'nin mânevî rehberliğini talep edenler arasında Ni'metullāhiyye tarikatının pîri Ni'metullāh-ı Velî de bulunmaktaydı. 20 Cemâziyelâhir 768 (21 Şubat 1367) tarihinde Mekke'de vefat etti. Cenaze masrafları elbiseleri satılarak karşılandı ve Muallâ Mezarlığı'nda Fudayl b. İyâz'ın yakınına defnedildi. Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Selâme es-Sülemî, *el-Meslekü'l-erşed fî menâḳıbi'ş-Şeyḫ ʿAbdillāh b. Esʿad* adıyla bir eser kaleme almış-

tır. Yâfiî'nin tarikat silsilesi Radıyyüddin et-Taberî ve Necmeddin Abdullah b. Muhammed el-İsfahânî, İzzeddin Ahmed el-Vâsıtî el-Fârisî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Cemâleddin Yûnus el-Kassâr vasıtasıyla Abdülkādir-i Geylânî'ye ulaşır. Pîri olduğu Yâfiiyye tarikatı Kādiriyye, Medyeniyye, Ekberiyye, Sühreverdiyye, Rifâiyye ve Şâzeliyye'nin bir terkibi olarak görülür (Harîrîzâde, III, vr. 263b-265a). Yâfiiyye günümüzde Yemen'de varlığını sürdürmektedir. Yâfiî'nin müridi olmasına rağmen Ni'metullāh-ı Velî'ye nisbet edilen Ni'metullāhiyye tarikatı Yâfiiyye'nin şubesi sayılmamıştır.

Hadis, fıkıh, tasavvuf, tarih, edebiyat, coğrafya ve astroloji gibi ilimlerle ilgilenen Yâfiî daha çok sûfî kişiliğiyle tanınır. İmam Gazzâlî'nin görüşlerine bağlılığı, Eş'arîliği müdafaası ve İbn Teymiyye'ye muhalefetiyle Sünnî akîdenin gelişmesindeki katkısı dinî ilimler sahasında otoritesinin bir kanıtı sayılabilir. Yâfiî, İbnü'l-Arabî'nin velâyetini ve büyüklüğünü kabul etmek suretiyle tasavvufî düşüncede yeni yorumlara açık olduğunu göstermiştir. Onun tasavvuf anlayışı, zühd ve fakr gibi kavramların ötesinde bir tasavvuf tanımı geliştiren İbnü'l-Arabî sonrası tasavvufun olgunlaşmış bir ürünüdür. Bu anlayışa göre zâhid ve fakir kendi iradesiyle dünyevî hazları terkederken sûfî kendi iradesiyle değil Allah'ın iradesiyle eşyada kāim olur. Sûfî fakirlik sûreti ile zenginlik sûreti arasında bir üstünlük görmez; üstünlüğü hakka uygun şeyde görür. Bu açıdan Yâfiî tasavvufu üst bir makam ve varlık biçimi olarak değerlendirir. Ona göre mârifet ilimleri ancak olağanın ötesine (harku'l-âde) geçilerek elde edilebilir. Velîler de nebîler gibi kendilerine ait bir nitelikle değil Allah'ın bildirmesiyle bilirler. Mârifet ilimleri kesbî olmayıp vehbîdir. Kerameti mûcizeden ayırmaya özen gösteren yaygın anlayışı benimsemeyen Yâfiî'ye göre keramet mûcizede olduğu gibi meydan okuma dışında mûcizeyle aynı şeydir. Mûcize peygamberin peygamberliğinin doğruluğunu gösterdiği gibi keramet de velînin halinin doğruluğunu gösterir. Nübüvvet davasında bulunmamak kaydıyla velînin kerameti câizdir, ancak izharı câiz değildir. Yâfiî şeriatla hakikat ilimleri arasında ihtilâf görmez; şeriatı hakikat ilimleri içinde sayar. Şer'î ilimler hakikat ilimlerinin kesbî olan kısmındadır. Bunlar amel ve azîmetlerdir. Hakikat ilimlerinin bir kısmı bunlara devam etmekle kazanılır. Şeriatla hakikat arasında rubûbiyyet sırlarının müşahedesinde farklar bulunsa da ubûdiyyet ahkâmının icrasında bir ihtilâf yoktur.

Eserleri. 1. *ed-Dürrü'n-naẓîm fî ḫavâṣṣi'l-Ḳur'âni'l-ʿaẓîm ve'l-âyât ve'ẕ-ẕikri'l-ḥakîm* (Kahire 1282, 1315, 1322, 1349, 1390; Beyrut 1420/2000). Eserde Kur'an'ın ve Kur'an okumanın, besmelenin fazileti gibi konulardan sonra sırasıyla bütün sûrelerin havas ve faziletlerine dair bilgi verilmiştir. Kâtib Çelebi, Yâfiî'nin bu eseri İbnü'l-Haşşâb'ın (ö. 567/1172) *ed-Dürrü'n-naẓîm fî feżâ'ili'l-Ḳur'âni'l-ʿaẓîm* adlı kitabından özetlediğini ve her iki müellif de eserlerini Ebû Bekir el-Gassânî'nin *Berḳu'l-lâmiʿ* ile Gazzâlî'ye nisbet edilen *Ḫavâṣṣü'l-Ḳur'ân*'ı bir araya getirerek yazdıklarını söyler. Eser Hâmi Erin tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir (*Kur'ân-ı Kerîm'in Havas ve Esrârı*, İstanbul, ts.). **2.** *Ravżü'r-reyâḥîn fî ḥikâyâti'ṣ-ṣâliḥîn* (Kahire 1286, 1301, 1302, 1307, 1970; Beyrut 1421/2000). Bir adı da *Nüzhetü'l-ʿuyûni'n-nevâẓır ve tuḥfetü'l-ḳulûbi'l-ḫavâṭır fî ḥikâyâti'ṣ-ṣâliḥîn ve'l-evliyâ'i'l-ekâbir* olan eser Nasr el-Hûrînî tarafından *Muḫtaṣaru min kitâbi Ravżi'r-reyâḥîn fî menâḳıbi'ṣ-ṣâliḥîn* adıyla özetlenmiştir (Kahire 1281, 1310, 1315, 1321). Eseri Gelibolulu Mustafa Muslihuddin Sürûrî (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 850) ve Müezzinzâde Ahmed Çelebi (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4534) Türkçe'ye çevirmiş, *Evliyalardan Dinî Hikayeler* ismiyle yayımlanmıştır (İstanbul 2008). Ayrıca İtalyanca'ya da çevrilmiştir (Roma 1965). Kitabın sonunda Yâfiî'nin müstakil eserleri arasında sayılan "Mehîcetü'l-eşcân fî ẕikri'l-aḥbâb ve'l-evṭân" adlı kasidesi yer almaktadır. **3.** *Neşrü'l-meḥâsini'l-ġâliye fî fażli meşâyiḫi'ṣ-ṣûfiyye aṣḥâbi'l-maḳāmâti'l-âliye (Kifâyetü'l-muʿteḳıd ve nikâyetü'l-münteḳıd).* Kitabın ilk bölümleri kerameti inkâr edenlere bir cevap teşkil eder. Eserde Ehl-i sünnet ulemâsının kerametin vukuu ve cevazına dair görüşleri yer alır. Eser Muhammed Zehrâ el-Gamrâvî (Kahire 1324), İbrâhim Atve İvaz (Yûsuf en-Nebhânî'nin *Câmiʿu kerâmâti'l-evliyâ'*ın hâmişinde, I-II, Kahire 1329; Beyrut 1960; Kahire 1961) ve Abdünnâsır Sa'dî Ahmed Abdullah (I-II, Kahire 1424/2004) tarafından yayımlanmıştır. **4.** *el-İrşâd ve't-taṭrîz fî fażli ẕikrillâh ve tilâveti kitâbihi'l-ʿazîz* (*ve fażli'l-evliyâ'i ve'n-nâsikîn ve'l-fuḳarâ'i ve'l-mesâkîn;* nşr. Muhammed b. Halîl, Kahire 1378; nşr. Muhammed Edîb el-Câdir, Beyrut 1424/2003). Günün belli saatlerinde yapılan tesbih ve zikrin, salavatın ve duanın faziletini; İmam Gazzâlî, Ebû İshak eş-Şîrâzî, İmam Nevevî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî gibi âlimlerin ilimde üstünlükleriyle sâlihlerin methini ihtiva eder. Kaynaklarda Yâfiî'nin müstakil eserleriymiş gibi kaydedilen bazı kasideleri de bu eserde yer almaktadır. **5.** *Merhemü'l-ʿileli'l-muʿḍıle fî defʿi'ş-şübhe ve'r-red ʿale'l-Muʿtezile* (nşr. E. Denison Ross, Kalküta 1910-1911; nşr. Mahmûd Muhammed Mahmûd Hasan Nessâr, *Merhemü'l-ʿileli'l-muʿḍıle fi'r-reddi ʿalâ e'immeti'l-Muʿtezile* adıyla, Beyrut 1412/1992). Yâfiî eseri, hocalarından Necmeddin Abdurrahman b. Yûsuf el-İsfahânî'nin isteği üzerine kaleme aldığını söyler. Müellif Mu'tezile'ye karşı Ehl-i sünnet akaidini genelde Gazzâlî'nin görüşleriyle savunur; yer yer kendi görüşlerini de ifade eder. Eserde Gazzâlî hakkındaki bir kasidesi de bulunmaktadır. **6.** *Mir'âtü'l-cenân ve ʿibretü'l-yaḳẓân fî maʿrifeti ḥavâdiṡi'z-zamân* (I-IV, Haydarâbâd 1337/1918-1919; Kahire 1386/1967; Beyrut 1390/1970; nşr. Abdullah el-Cübûrî, Beyrut 1405/1984). *Târîḫu'l-Yâfiʿî* olarak da bilinir. İbnü'l-Ehdel eseri *Ġırbâlü'z-zamân* adıyla ihtisar etmiştir (Köprülü Ktp., nr. 1144). Hicretin birinci yılından başlayıp 750 yılına kadar (622-1349) gelen eserde Hz. Peygamber'in siyerinden başlayarak ashap, tâbiîn ve ümmetin ileri gelenlerinin biyografileriyle Yemen'e dair bilgiler verilir. Müellif anlatımda eleştirici bir yöntem kullanmış, haberlerle ilgili şüpheleri ortaya koyduktan sonra kendi kanaatini açıklamış ve İbnü'l-Esîr, Zehebî, İbn Hallikân'ın eserlerinden faydalandığını belirtmiştir. Yâfiî'nin eserleri arasında zikredilen, Yemen'deki meşâyihi anlattığı "Bâhiyetü'l-maḥyâ fî medḥi şüyûḫi'l-Yemeni'l-aṣfiyâ" adlı kasidesi de *Mir'âtü'l-cenân*'da yer almaktadır (IV, 339). **7.** *Ẕikrü meẕâhibi'l-fıraḳi'ṡneteyn ve sebʿîne'l-muḫâlefeti li's-sünneti ve'l-mübtediʿîn.* Aynı konuyla ilgili farklı müelliflere ait beş risâle ile birlikte yayımlanmıştır (nşr. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Beyrut 1425/2004). Müellif ümmetin yetmiş üç fırkaya ayrılacağına dair hadisi esas alarak Hâricîler, Şîa, Mu'tezile ve Mürcie gibi bid'atçı fırkaların Ehl-i sünnet'e muhalif görüşlerini açıklamıştır. **8.** *Ḫulâṣatü'l-mefâḫir fî menâḳıbi'ş-Şeyḫ ʿAbdilḳādir* (nşr. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Sri Lanka 1427/2006). Eserin yazma nüshaları *Eṭrâfü ʿacâ'ibi'l-âyât ve'l-berâhîn, Ḫulâṣatü'l-mefâḫir fî aḫbâri'ş-Şeyḫ ʿAbdilḳādir, Esne'l-mefâḫir fî menâḳıbi'ş-Şeyḫ ʿAbdilḳādir* gibi isimlerle çeşitli kütüphanelerde mevcuttur (Mektebetü'l-evkāfi'l-âmme, nr. 9703/1, 10133/2, 18016; TSMK, III. Ahmed, nr. 1434; Mektebetü'l-bihâr [Kalküta], nr. 275). Kitap, müellifin Kādiriyye'nin Yâfiiyye şubesinin ku-

rucusu olduğuna dair bir belge niteliğinde kabul edilmiştir. **9.** *et-Terġīb ve't-terhîb. Faṣlü mine'l-eḥâdîs̱i'ṣ-ṣaḥîḥi'l-mütemmime li-ebvâbi't-terġīb ve't-terhîb* adlı eserle birlikte neşredilmiştir (nşr. Ebû Abdurrahman el-Mısrî el-Eserî, Tanta 1414/1994). **10.** *ed-Duʿâʾ âdâbühû ve esbâbühû.* Aynı muhtevada farklı müelliflere ait üç risâle ile birlikte yayımlanmıştır (nşr. Saîd Abdülhamîd Muhammed es-Saʿdînî, Beyrut 1415/1995).

Yâfiî'nin bunların dışında *Neşrü'l-meḥâsini'l-Yemâniyye fî ḫaṣâʾiṣi'l-Yemen ve nisebi'l-Ḳaḥṭâniyye, Ḳaṣîde fi'l-eşhüri'r-Rûmiyye (Ürcûze fî maʿrifeti şuhûri'r-Rûm), el-Vesîletü ilallāhi bi-esmâʾihi'l-ḥüsne'l-celîle (Dîvânü şiʿr), Ḥizbü (evrâdü)'l-bir, Menâḳıbü'l-İmâmi'ş-Şâfiʿî* (*Mirʾâtü'l-cenân*'daki *Menâḳıbü'ş-Şâfiʿî* bölümü), *Eşrefü'l-mefâḫiri'l-ʿaliyye fî menâḳıbi'l-eʾimmeti'l-Eşʿariyye* (İbn Asâkir'in *Tebyînü kez̠ibi'l-müfterî* adlı kitabının özeti), *Ḳaṣîdetü'r-râʾiyye, er-Risâletü'l-Mekkiyye fî ṭarîḳi's-sâdâti'ṣ-ṣûfiyye, Cevâb ʿan suʾâl eṭ-ṭavâf ve'l-ʿumre eyyühümâ efḍal, el-Envârü'l-lâʾiḥa min esrâri'l-Fâtiḥa, Risâle müştemile ʿalâ nebze min aḳvali'l-meşâyiḫ ve âdâbihim, Edʿiyetü'ṣ-ṣabâḥ ve'l-mesâʾ, Nûrü'l-yaḳīn ve işârâtü ehli't-temkîn* adlı kitap ve risâleleri de bulunmaktadır. Müellifin kaynaklarda adı geçen *Neşrü'r-reyḥân fî fażli'l-müteḥâbbîn fi'l-lâhi mine'l-iḫvân* (*Mirʾâtü'l-cenân*, IV, 328), *Bülbülü'l-eṭrâb ve ḫalâvetü'l-ḥilâb fî ẕikri'l-firâḳ ve'l-medḥi li'l-evliyâʾi'l-aḥbâb* (a.g.e., IV, 339), *Ravżü'l-beşâʾir ve riyâżü'l-ebṣâr fî meʿâlimi'l-aḳṭâr ve'l-enhâri'l-kibâr, Eṭrâfü't-tevârîḫ, Neşrü'r-ravżi'l-ʿıṭr fî ḥayâti seyyidinâ Ebi'l-ʿAbbâs el-Hıżr* gibi eserleri günümüze ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yâfiî, *Mirʾâtü'l-cenân*, IV, 308-366; Sübkî, *Ṭabaḳāt*, VI, 103; İsnevî, *Ṭabaḳātü'ş-Şâfiʿiyye*, II, 579-583; İbn Râfi', *el-Vefeyât* (nşr. Sâlih Mehdî Abbas – Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut 1402/1982, II, 313-315; Fâsî, *el-ʿİḳdü'ṣ-ṣemîn*, V, 104-115; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 247-249; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, Kahire 1929, XI, 93-94; Ahmed b. Ahmed ez-Zebîdî, *Ṭabaḳātü'l-ḫavâṣ*, Beyrut 1406/1986, s. 172-176; Taşköprizâde, *Miftâḥu's-saʿâde*, I, 217; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 736; İbnü'l-İmâd, *Şeẕerât* (Arnaût), VIII, 362-363; Şevkânî, *el-Bedrü'ṭ-ṭâliʿ*, I, 378; Harîrîzâde, *Tibyân*, III, vr. 263ᵇ-265ᵃ; Hânsârî, *Ravżâtü'l-cennât* (nşr. Esedullah İsmâiliyyân), Kum 1392, V, 142-145; Serkîs, *Muʿcem*, II, 1952-1953; Brockelmann, *GAL*, II, 227-228; *Hediyyetü'l-ʿârifîn*, I, 465-466; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, IV, 198; Nüveyhiz, *Muʿcemü'l-müfessirîn*, I, 305; Abdülcebbâr Abdurrahman, *Ẕeḫâʾirü't-türâs̱i'l-ʿArabiyyi'l-İslâmî*, [baskı yeri yok] 1403/1983, II, 909-910; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *ʿUyûnü'l-müʾellefât* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, I, 91; Şâkir Mustafa, *et-Târîḫu'l-ʿArabî ve'l-müʾerriḫûn*, Beyrut 1993, IV, 245; M. Habîb el-Hîle, *et-Târîḫ ve'l-müʾerriḫûn bi-Mekke*, Mekke 1994, s. 66-70; Sâlihiyye, *el-Muʿcemü'ş-şâmil*, V, 350-352; E. S. Ohlonder, "ʿAbd Allāh Asad al-Yafiʿi's Defense of Saintly Marvels", *Tales of God's Friends: Islamic Hagiography in Translation* (ed. J. Renard), Berkeley 2009, s. 47-62; F. Krenkow, "Yâfiî", *İA*, XIII, 333-335; E. Geoffroy, "al-Yāfiʿī", *EI²* (İng.), XI, 236; Nihat Azamat, "Kādiriyye", *DİA*, XXIV, 131-135; Mahmut Erol Kılıç, "Niʿmetullāh-ı Velî", *a.e.*, XXXIII, 133-135.

DERYA BAŞ

YÂFİÎYYE

(اليافعيّة)

Kādiriyye tarikatının Abdullah b. Esʿad el-Yâfiî'ye (ö. 768/1367) **nisbet edilen bir kolu**

(bk. YÂFİÎ).

YAĞISIYAN

(ö. 491/1098)

Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın önde gelen kumandanlarından.

İslâm kaynaklarında Yâgîsiyân, Yagîsiyân, Batı kaynaklarında Ağsiyan, Ağusian, Ansian şeklinde geçer. Yağısıyan b. Muhammed b. Alp ilk defa Sultan Melikşah devrinde temayüz etmiştir. Anadolu fâtihi I. Süleyman Şah'ın Antakya'yı fethinden (477/1084) sonra Halep hâkimiyeti için Suriye Selçuklu Meliki Tutuş ile yaptığı savaşta hayatını kaybetmesi üzerine Melikşah, bölgeyi doğrudan kendine bağlamak için İsfahan'dan bizzat Kuzey Suriye'ye sefere çıktığında Yağısıyan da yanındaydı. Ramazan 479'da (Aralık 1086) önce Halep'i, ardından Antakya'yı teslim alan Melikşah, Yağısıyan'ı buraya vali tayin etti (İbnü'l-Adîm, II, 101; *Urfalı Mateos Vekayinâmesi*, s. 172). Yağısıyan daha sonra Fâtımîler'e karşı düzenlenen harekâta katıldı. 482'de (1089) Filistin ve Suriye'yi geri almak için harekete geçen Fâtımîler Sur, Sayda, Beyrut, Akkâ gibi kıyı şehirlerini zaptederek Dımaşk'a başarısız bir kuşatma girişiminde bulundular. Sultan Melikşah'ın emriyle Halep Valisi Aksungur ve Urfa Valisi Bozan'ın yanı sıra Yağısıyan da kuvvetleriyle Tutuş'un emrine girdi ve onunla beraber Suriye harekâtına iştirak etti. Ancak Humus ve Arkā Kalesi'nin fethinin ardından Trablusşam kuşatması esnasında Tutuş ile Selçuklu kumandanları arasında anlaşmazlık çıkınca Fâtımîler'e karşı bu mücadele sürdürülemedi (484/1091).

Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra kardeşi Tutuş sultanlığını ilân edince Halep Valisi Aksungur ve Urfa Valisi Bozan'la birlikte Antakya Valisi Yağısıyan da ona itaat edip adına hutbe okuttu ve saltanat mücadelesinde onun yanında yer aldı. Fakat Aksungur ve Bozan, Tutuş'tan ayrılarak diğer taht iddiacısı, Melikşah'ın oğlu Berkyaruk'un hizmetine girdiğinden Berkyaruk'a karşı saltanat mücadelesinde gücü azalan Tutuş asker toplamak amacıyla önce Diyarbekir bölgesine, ardından Yağısıyan'la birlikte Antakya'ya gitti; şehirde bir süre kaldıktan sonra Dımaşk'a döndü (486/1093). Tutuş, Halep ve Urfa'da Berkyaruk adına hutbe okutan Aksungur ile Bozan'ı cezalandırmak için Dımaşk'tan hareket edip Hama yakınlarına geldiğinde Yağısıyan da askerleriyle kendisine katıldı. Tutuş burada bir süre kalarak oğlu Rıdvan'ı Yağısıyan'ın kızı Çiçek Hatun ile evlendirdi (İbnü'l-Adîm, II, 110). Aksungur ile Bozan'ın bertaraf edilmesinin ardından Halep, Urfa ve el-Cezîre'de hâkimiyet kuran Tutuş, Kuzey Suriye'deki kale ve şehirleri emîrlerine iktâ ederken Maarretünnûʿmân ve Lazkiye'yi Yağısıyan'a verdi (487/1094). Tutuş daha sonra Hemedan'ı egemenliğine aldığı sırada burada Vezir Nizâmülmülk'ün oğlu Fahrülmülk ile karşılaştı. Onu Berkyaruk taraftarı olduğu için öldürmek istediyse de Yağısıyan'ın ricası üzerine bundan vazgeçti. Ayrıca Yağısıyan halkın Nizâmülmülk ailesine duyduğu sevgiyi hatırlatarak saltanat mücadelesinde faydalı olabileceği düşüncesiyle onun vezirliğe getirilmesini tavsiye etti, Tutuş da Fahrülmülk'ü vezir yaptı (İbnü'l-Esîr, X, 198).

Tutuş ile Berkyaruk arasında 18 Safer 488 (27 Şubat 1095) tarihinde Rey civarında yapılan savaşta Yağısıyan başlangıçta yine Tutuş'un yanında yer aldı. Fakat bu sırada Berkyaruk'un ordusunda Sultan Melikşah'ın özel sancağı çekilince Tutuş'un saflarında bulunan birçok emîr Berkyaruk'un tarafına geçti. Bunun üzerine Yağısıyan savaşa girmekten vazgeçti (*Urfalı Mateos Vekayinâmesi*, s. 183). Tutuş mücadeleye devam ettiyse de neticede Berkyaruk'a yenilerek hayatını kaybetti. Bunu takiben Suriye Selçuklu Devleti ikiye ayrıldı. Tutuş'un bir oğlu Rıdvan Halep'te, diğer oğlu Dukak Dımaşk'ta hüküm sürmeye başladı. Yağısıyan ve Abakoğlu Yûsuf, askerleriyle birlikte Antakya'dan Halep'e gelerek Rıdvan'ın hizmetine girdiler. Antakya, Halep Meliki Rıdvan'a bağlanırken Yağısıyan, Haçlılar'ın gelişine kadar vali olarak onun adına şehri yönetmeye devam etti.